

Jacek Barcik

Iracki Trybunał Specjalny : część II

Kwartalnik Prawa Publicznego 6/3, 91-108

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jacek Barcik*

IRACKI TRYBUNAŁ SPECJALNY

C Z Ę Ś Ć 11

Niniejszy artykuł ma za zadanie przedstawić zasady i tryb postępowania przed Irackim Trybunałem Specjalnym (dalej: Trybunał). Celowi temu przyporządkowana jest struktura artykułu, obejmująca omówienie poszczególnych, kolejnych stadiów procedury, poczynając od postępowania przygotowawczego, poprzez postępowanie wstępne, fazę główną procesu, aż po apelację i postępowanie rewizyjne. Zaprezentowane zostaną także prawa podejrzanego, gwarancje procesowe oskarżonego oraz sposoby ochrony ofiar i świadków. Towarzyszyć im będzie zwięzłe porównanie z rozwiązaniami zastosowanymi w przypadku trybunałów międzynarodowych, takich jak Międzynarodowy Trybunał Karny (dalej: MTK), Międzynarodowy Trybunał Karny ds. byłej Jugosławii (dalej: MTKJ) i Międzynarodowy Trybunał Karny ds. Rwandy (dalej: MTKR).

Podstawowymi dokumentami normującymi prezentowaną materię jest Statut Trybunału¹ oraz jego Regulamin. O ile jednak Statut zawiera jedynie najistotniejsze, ogólne postanowienia w zakresie procedury, o tyle znajdują one rozwinięcie w Regulaminie Trybunału. Dokument ten został przyjęty na podstawie art. 16 Statutu w dniu 23.12.2004 r.²

* Dr Jacek Barcik – Adiunkt, Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

¹ *The Statute of the Iraqi Special Tribunal*, zob.: <http://www.iraqispecialtribunal.org/en/about/statute.htm>

I. *Postępowanie przygotowawcze*. Organem uprawnionym do wszczęcia śledztwa jest sędzia śledczy Trybunału (*Tribunal Investigative Judge*) (art. 18 Statutu). Regulamin precyzuje, że chodzi tu o Naczelnego Sędziego Śledczego (*Chief Tribunal Investigative Judge*), który może wszcząć śledztwo *ex-officio* lub na podstawie informacji pozyskanych z jakiegokolwiek źródła, w szczególności od policji lub rządowych i pozarządowych organizacji. Doniesienia, zarówno pisemne, jak i ustne mogą ponadto składać iraccy ministrowie, urzędy rządowe a także organizacje międzynarodowe. Powierzenie prawa do wszczęcia śledztwa sędziemu śledczemu odbiega od praktyki trybunałów międzynarodowych, które przewidują w tym zakresie kompetencję prokuratora (por. art. 53 Statutu MTK; art. 18 Statutu MTKJ; art. 17 MTKR). W przypadku Trybunału irackiego nikły wpływ, jaki posiada Naczelny Prokurator (*Chief Prosecutor*) na decyzję o wszczęciu śledztwa polega na wydawaniu, i to na żądanie Naczelnego Sędziego Śledczego a nie z własnej inicjatywy, niewiążącego zalecenia, co do faktu czy śledztwo powinno zostać wszczęte.

Podejmując decyzję o wszczęciu postępowania Naczelny Sędzia Śledczy musi rozważyć, czy dostarczona informacja stanowi wystarczający dowód, aby przyjąć, że została popełniona zbrodnia podlegająca jurysdykcji Trybunału, a także, czy „interes sprawiedliwości” wymaga, by postępowanie toczyło się przed Trybunałem, a nie przed innym sądem irackim lub na „jakimkolwiek innym forum”. W tym celu może żądać informacji i pomocy m.in. ze strony irackich ministerstw i międzynarodowych organizacji. Odmawiając wszczęcia postępowania Naczelny Sędzia Śledczy zobowiązany jest poinformować o tym skarżącego, może również przekazać skargę do właściwego sądu irackiego, jeśli uważa, że istnieją podstawy do wszczęcia postępowania na forum innym niż Trybunał. W istocie Naczelny Sędzia Śledczy pełni również polityczną rolę, gdyż to od jego arbitralnej decyzji zależeć będzie, czy dana sprawa kwalifikować się będzie do rozpatrzenia przez Trybunał. Może on także w każdym czasie, bazując na nowych faktach i informacjach, zmienić raz podjętą decyzję.

W sytuacji gdy Naczelny Sędzia Śledczy postanowi wszcząć śledztwo przekazuje skargę, po zasięgnięciu opinii Naczelnego Prokuratora, wybranemu przez siebie sędziemu śledczemu lub zespołowi trzech sędziów śledczych. Jednocześnie Naczelny Prokurator wyznacza prokuratora, który ma pomagać sędziom śledczym w trakcie śledztwa. Z postanowień Regulaminu Trybunału jednoznacznie wynika, że decydującą i samodzielną rolę w prowadzeniu po-

² *Iraqi Special Tribunal Rules of Procedure and Evidence*.: http://law.case.edu/war-crim-research-portal/pdf/IST_Rules_of_Procedure_and_Evidence.pdf

stępowania przygotowawczego pełni sędzia śledczy. Odpowiada on za gromadzenie dowodów, posiadając kompetencje do:

- a) przesłuchiwanie podejrzanych, pokrzywdzonych i świadków oraz rejestrowania ich zeznań. Obowiązany jest także do przechowywania i zabezpieczenia uzyskanych dowodów. Może prowadzić śledztwo na miejscu (*on - site investigation*);
- b) podjęcia wszelkich środków, które uważa za niezbędne dla przeprowadzenia śledztwa, włączając środki specjalne konieczne dla zagwarantowania bezpieczeństwa potencjalnych świadków i informatorów;
- c) zabiegania, we współdziałaniu z Naczelnym Sędzią Śledczym, o pomoc władz innych państw lub odpowiednich organów międzynarodowych, w tym INTERPOL-u. Może także żądać pomocy od właściwych irackich urzędów rządowych, które zobowiązane zostały do pełnej współpracy z Trybunałem;
- d) zwracania się do Sędziego Przewodniczącego Izby Procesowej o wydanie zarządzenia o zawieszeniu sprawy (*Order for Deferral*). Potrzeba taka zachodzi, gdy sędzia śledczy uważa, że sprawa będąca przedmiotem postępowania przed innym sądem irackim powinna być przejęta i rozpatrywana przez Trybunał. W przypadku wniesienia prośby o wydanie zarządzenia o zawieszeniu sprawy Naczelny Sędzia Śledczy może wydać decyzję o przekazaniu sprawy i dostarczeniu akt postępowania Trybunałowi. Regulamin Trybunału jest w tym punkcie niespójny, skoro nakazuje kierować wnioski o wydanie stosownego zarządzenia do Sędziego Przewodniczącego Izby Procesowej, zaś samo zarządzenie wydaje Naczelny Sędzia Śledczy. Może to prowadzić do sporu kompetencyjnego w łonie Trybunału, rzutując na efektywność jego działań.

Sens działalności sędziego śledczego, instytucji nie znanej międzynarodowym trybunałom karnym, polega na zbieraniu zarówno dowodów obciążających, jak i świadczących o niewinności podejrzanego. W założeniu ma to wspierać podejrzanego, który jest zbyt biedny, by móc pozwolić sobie na wynajęcie obrońcy, a także zapewnić udział niezawisłego sędziego w prowadzeniu postępowania przygotowawczego. W przypadku Trybunału zachodzi jednak bardzo poważna obawa, czy sędziowie śledczy będą na tyle bezstronni, by rzetelnie gromadzić dowody ekskulacyjne, świadczące np. na korzyść podejrzanego S. Hussejna? Uzyskany materiał dowodowy sędzia śledczy zobowiązany jest udostępnić prokuratorowi oraz obrońcom podejrzanego (*Defence counsel*). Niezależnie od tego ci ostatni mogą zresztą przeprowadzać własne przesłuchania świadków i pokrzywdzonych, oraz dzielić się uzyskanymi materiałami z sędzią śledczym. Podejrzanym oraz jego obrońcy uprawnie-

ni są także do żądania od sędziego śledczego przeprowadzenia przesłuchania konkretnego świadka.

Prawa podejrzanego. Artykuły 18 pkt. c Statutu Trybunału i rozwijający go art. 46 Regulaminu wymieniają prawa przysługujące podejrzanemu w trakcie śledztwa, o których powinien zostać poinformowany w języku dla niego zrozumiałym przed rozpoczęciem przesłuchania przez sędziego śledczego. Podejrzanym ma prawo do posiadania obrońcy z własnego wyboru, albo, jeżeli nie posiada wystarczających środków, do korzystania z bezpłatnej pomocy obrońcy wydelegowanego przez Urząd Obrony (*Defense Office*), który jest integralną częścią Trybunału³. W przypadku reprezentacji z wyboru, obrońcy, których może być kilku, nie muszą posiadać obywatelstwa irackiego⁴, pod warunkiem jednak, że główny obrońca (*principal lawyer*) jest Irakijczykiem⁵. Obrońcy z urzędu mają obowiązek „gorliwego” reprezentowania oskarżonego⁶. Jeżeli jednak w opinii Izby Procesowej lub jej sędziego, obrońca prowadzi obronę w sposób napastliwy lub obraźliwy, narusza powagę Trybunału lub powoduje obstrukcję postępowania, Izba lub sędzia mogą, po ostrzeżeniu,

³ W ramach Urzędu Obrony mogą działać zagraniczni eksperci posiadający wiedzę i doświadczenie w zakresie postępowań w sprawach o zbrodnie wojenne. Muszą oni legitymować się nieskazitelnym charakterem i uczciwością oraz doświadczeniem w zakresie prawa karnego i sądenia zbrodni wojennych. Interesująco Regulamin nie wymaga od nich znajomości roboczego języka Trybunału, jakim jest arabski. Wydatki związane z pomocą prawną stanowić będą najprawdopodobniej znaczne obciążenie finansowe dla budżetu Trybunału. Tak np. w MTKJ pochłaniają one ok. 10% budżetu (rocznie od 10 do 13 mln USD). Zob.: *Building the Iraqi Special Tribunal. Lessons from experiences in international criminal justice. Special Report 122* przygotowany przez *United States Institute of Peace*. Tekst raportu zob.: <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr122.html>

⁴ Tak np. jednym z obrońców S. Hussejna był brytyjski prawnik włoskiego pochodzenia Giovanni di Stefano.

⁵ W praktycznej działalności Trybunału mógłby powstać problem podobny do tego przed którym stanął MTKJ sądząc S. Milosevicia. Podesądny nie posiadał obrońcy z wyboru, zrezygnował także z obrońcy z urzędu. Sędziowie musieli rozstrzygnąć, czy wbrew woli oskarżonego, należy mu narzucić reprezentację prawną. Niejako przewidując taką sytuację art. 20 pkt d podpunkt 4 Statutu Trybunału przewiduje, że reprezentacja prawna może być przydzielona oskarżonemu w każdym przypadku, gdy wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie zaś z art. 46 pkt. B Regulaminu Trybunału oskarżony może zrezygnować z prawa do reprezentacji prawnej, pod warunkiem jednak, że rezygnacja jest dobrowolna i świadoma. Drugi ze wspomnianych przepisów odnosi się jedynie do przesłuchania przed sędzią śledczym i nie rozstrzyga, czy prawo do rezygnacji rozciąga się także na inne czynności procesowe.

⁶ Prawo do posiadania obrońcy zostało pogwałcone podczas pierwszych przesłuchań Trybunału (VII 2004 r.). Podejrzeni, w tym S. Hussejn, zostali przesłuchani bez udziału obrońców z wyboru i bez zagwarantowania im pomocy prawnej z urzędu. Zob. A. Light: *Assessing the Iraqi Special Tribunal: with Saddam on the stand, is justice being done?*, *The Bard Journal of Global Affairs*, vol. 6, Spring 2005, s. 50.

nałożyć sankcję na obrońcę, którego sprawa dotyczy. Regulamin nie precyzuje jakiego rodzaju sankcje mogą zostać zastosowane, stanowi jedynie, że, w przypadku zagranicznych obrońców możliwe jest, po wyrażeniu zgody przez Przewodniczącego Trybunału, zakomunikowanie przypadku złego prowadzenia postępowania organowi dyscyplinarnemu właściwemu w zakresie sposobu postępowania obrońców (np. korporacji adwokackiej) działającemu w państwie, w którym obrońca odbywa praktykę.

Katalog praw podejrzanego mieści się w standardach trybunałów międzynarodowych (por. np. art. 55 Statutu MTK; art. 18 ust. 3 Statutu MTKJ; art. 17 ust. 3 Statutu MTKR). Posiada on prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeśli nie posługuje się lub nie rozumie języka używanego w trakcie przesłuchania. Będąc przesłuchiwanym przez sędziego śledczego ma prawo do zachowania milczenia i powinien zostać pouczony, o tym, że wszystko co powie może zostać użyte przeciwko niemu (art. 46 pkt. A podpunkt iii Regulaminu). Ograniczenie prawa do zachowania milczenia tylko do przesłuchania przed sędzią śledczym wywołało poważne zastrzeżenia ze strony międzynarodowych organizacji zajmujących się ochroną praw człowieka. Human Rights Watch zauważała, że nie gwarantuje ono podejrzanemu ochrony na dostatecznie wczesnym stadium postępowania, co godzi wręcz w rzetelność procesu⁷. Wielu z potencjalnych podsądnych Trybunału zostało zatrzymanych przez władze USA i następnie wydanych Irakijczykom, w związku z przekazaniem przez zarząd okupacyjny suwerenności nad krajem tymczasowemu rządowi Iraku (28.6.2004 r.)⁸. Można założyć, że przed przesłuchaniem przez sędziów śledczych Trybunału osoby takie były wielokrotnie poddawane przesłuchaniom przez służby irackie nie związane z Trybunałem. Nie chroniła ich wówczas gwarancja prawa do milczenia i prawa do obrońcy, o których to gwarancjach nie byli zresztą poinformowani, zaś zgromadzone wtedy dowody mogą być użyte przeciwko nim w późniejszym toku postępowania. Sposobem na zmianę tej niekorzystnej dla podejrzanych i oskarżonych sytuacji byłoby zamieszczenie w Regulaminie postanowienia, zgodnie z którym Trybunał miałby obowiązek zapewnienia, że każda informacja uzyskana z pogwałceniem prawa podejrzanego/oskarżonego do obrony nie mogłaby zostać użyta jako dowód przeciwko niemu.

Przesłuchanie podejrzanego przez sędziego śledczego może odbyć się tylko w obecności obrońcy, chyba, że podejrzany zrezygnuje z prawa do po-

⁷ *Briefing Paper: The Iraqi Special Tribunal. Rules of Procedures and Evidence missing key protections*, zob.: <http://hrw.org/english/docs/2005/04/22/iraq10533.htm>

⁸ Sytuacja taka dotyczyła m.in. podsądnego „nr 1” Trybunału – S. Hussejna.

mocy prawnej. Jeżeli jednak w trakcie przesłuchania zmieni zdanie i wyrazi wolę posiadania obrońcy, przesłuchanie powinno być wstrzymane aż do czasu przybycia obrońcy (art. 46 pkt. C Regulaminu). Na wniosek każdej ze stron Izba Procesowa może w interesie wymiaru sprawiedliwości pozwolić na składanie zeznań poza Trybunałem. Czynności takich dokonuje wówczas desygnowany sędzia śledczy.

Przesłuchania są rejestrowane za pomocą elektronicznych nośników informacji, takich jak środki audio i video, o czym podejrzany musi zostać poinformowany. Rejestruje się również czas przesłuchania. Na jego zakończenie podejrzany ma możliwość doprecyzowania złożonych zeznań i składania oświadczeń o dowolnej treści. Kopia z elektronicznie zarejestrowanym przesłuchaniem jest oddawana do dyspozycji podejrzanego.

Środki tymczasowe. W toku postępowania przygotowawczego sędzia śledczy może, po zatwierdzeniu przez Naczelnego Sędziego Śledczego, zarządzić środki tymczasowe (*provisional measures*) dotyczące: zatrzymania podejrzanego i umieszczenie go w tymczasowym miejscu zatrzymania, zajęcia dowodów, podjęcia środków mających zapobiec ucieczce podejrzanego, wyrządzenia szkody lub zastraszenia ofiary lub świadka, albo zniszczenia dowodów. Wydając takie zarządzenie powinien jednak wziąć pod uwagę, czy istnieją wiarygodne dowody świadczące o popełnieniu przestępstwa przez podejrzanego, a ponadto, czy przewidywane środki są rzeczywiście niezbędne dla skutecznego przeprowadzenia postępowania. Wymóg ten dotyczy zwłaszcza nakazu zatrzymania podejrzanego (*provisional detention*), który może zostać zastosowany na okres czasu nie przekraczający 90 dni. Dopuszczono jednak możliwość przedłużania powyższego czasu zatrzymania o dalsze trzydziestodniowe okresy, przy czym łączny okres zatrzymania nie może przekroczyć 180 dni. Powyżej tej granicy czasowej przedłużenie zatrzymania jest mimo wszystko możliwe, wymaga jednakże zgody Przewodniczącego Trybunału. Regulamin nie ustalił więc sztywnego okresu zatrzymania, zaś zgodnie z jego artykułem 44 pkt. B podpunkt D może się ono rozciągać na późniejsze stadia postępowania aż do jego zakończenia, jeśli będzie konieczne dla zapewnienia obecności oskarżonego, ochrony ofiar lub świadków, albo zapobiegnięcia zniszczeniu dowodów. Podkreślić jednak należy, że na zarządzenia o zastosowaniu środków tymczasowych przysługuje zażalenie.

Sposoby ochrony świadków i ofiar. Przesłuchania świadków i ofiar są zamknięte dla publiczności. Rozwiązanie takie przyjęto w związku z wyrażanymi tuż po rozpoczęciu działalności przez Trybunał obawami o bezpieczeństwo osobiste potencjalnych świadków, a także pokrzywdzonych i sędziów Trybunału⁹. Żywy był strach przed zemstą funkcjonariuszy dawnego reżimu.

Chroniąc personel Trybunału utajniono nazwiska pierwszych siedmiu sędziów oraz czterech oskarżycieli nominowanych do składu Trybunału. Konieczne stało się także stworzenie mechanizmu ochrony świadków i pokrzywdzonych. W tym celu powołano w ramach struktury Wydziału Administracyjnego Trybunału specjalne ciało zajmujące się ochroną ofiar i świadków (*Jednostka Ofiar i Świadców – Victims and Witnesses Unit*)¹⁰. Jego podstawowe zadania obejmują: a) zalecanie Trybunałowi podjęcia określonych środków ochronnych wobec świadków i ofiar, b) dostarczanie środków ochrony oraz opracowywanie krótko i długoterminowych planów ochrony i wsparcia, c) dbanie, aby osoby chronione otrzymały należyte wsparcie, doradztwo i właściwą pomoc, włączając pomoc medyczną i psychologiczną, zwłaszcza w sprawach o gwałty i wykorzystywanie seksualne. W związku z tym personel omawianej jednostki składa się z psychologów, w tym wyspecjalizowanych w sprawach przestępstw seksualnych. Może ona współpracować z rządowymi i pozarządowymi organizacjami.

Jeżeli w trakcie postępowania przygotowawczego lub w jakiegokolwiek późniejszej fazie postępowania pojawi się konieczność zagwarantowania ochrony świadkom lub ofiarom, Izba Procesowa może, z własnej inicjatywy, albo na żądanie strony, zainteresowanego świadka lub ofiary oraz Jednostki Ofiar i Świadców zarządzić odpowiednie środki ochrony prywatności i bezpieczeństwa, zapewniając jednak, że nie będą one godziły w gwarancje procesowe oskarżonego. Środki powyższe obejmują m.in.: nie ujawnianie publiczności i mediom tożsamości świadków, ofiar oraz osób związanych z nimi, poprzez wymazywanie ich nazwisk i danych identyfikacyjnych z protokołów sądowych, składanie zeznań za pośrednictwem urządzeń zniekształcających obraz lub głos, video – łącz i innych podobnych technologii, prowadzenie postępowania niejawnego (*in camera*). Ponieważ w kontekście zastosowanych środków mogła pojawić się wątpliwość, czy nie naruszają one gwarancji oskarżonego z art. 20 pkt d podpunkt 5, który to przepis zapewnia oskarżonemu prawo do przesłuchania świadków oskarżenia, w Regulaminie Trybunału zawarto postanowienie mające rozproszyć tę wątpliwość. Zgodnie z nim (art. 68 pkt C) Izba Procesowa ma kontrolować sposób przesłuchiwanie świadka, tak, aby uniknąć jakiegokolwiek formy jego nękania lub zastraszania¹¹.

⁹ Zob. A. Light: *Assessing...*, s. 48.

¹⁰ Jednostka o identycznej nazwie istnieje także w strukturach Sekretariatu MTKJ, zob. art. 35 Regulaminu MTKJ.

¹¹ Podobna wątpliwość dotycząca gwarancji procesowych oskarżonego w kontekście praw ofiar i świadków do ochrony pojawiła się także na gruncie MTKJ. Zob. szerzej: J. Nowakowska-

II. *Postępowanie wstępne*. Jeżeli sędzia śledczy w wyniku postępowania przygotowawczego dojdzie do wniosku, że ma do czynienia ze sprawą opartą na domniemaniu faktycznym (*prima facie case*), tj., że istnieją wystarczające dowody, aby wierzyć, że podejrzany popełnił przestępstwo podlegające właściwości Trybunału, przygotowuje akt oskarżenia zawierający zwięzły opis stwierdzonych faktów i określenie zarzucanej oskarżonemu zbrodni (art. 18 pkt. d Statutu). Akt oskarżenia jest następnie rozpatrywany przez Naczelnego Sędziego Śledczego, który bada, czy w danej sprawie rzeczywiście występuje domniemanie faktyczne. Jeżeli uzna akt oskarżenia za zasadny potwierdza go, w przeciwnym zaś razie oddala nie przesądzając sprawy (*dismissed without prejudice*) (art. 19 pkt. a Statutu). Oznacza to, że w razie pojawienia się nowych dowodów w sprawie postępowanie przygotowawcze będzie mogło zostać wznowione. Zarówno Statut, jak i Regulamin milczą na temat możliwości wycofania lub uzupełnienia aktu oskarżenia po jego zatwierdzeniu przez Naczelnego Sędziego Śledczego. Możliwość taka została stworzona w Regulaminie MTKJ, gdyż oskarżyciel MTKJ może wycofać lub uzupełnić akt oskarżenia nawet po zatwierdzeniu go przez sędziego Izby Procesowej MTKJ.

Akt oskarżenia jest ogłaszany publicznie, przy czym Izba Procesowa lub desygnowany sędzia mogą zarządzić nie ujawnianie całości aktu, jego części albo jakiegokolwiek dokumentu lub informacji, jeżeli uważają, że takie zarządzenie jest konieczne dla: zapewnienia efektywności postanowieniom Regulaminu (*to give effect to a provision of these Rules*), ochrony poufnych informacji uzyskanych przez sędziego śledczego lub Naczelnego Sędziego Śledczego, a także gdy leży ono w interesie wymiaru sprawiedliwości.

Osoba objęta aktem oskarżenia podlega nakazowi aresztowania i powinna zostać niezwłocznie poinformowana o stawianych jej zarzutach oraz przekazana Trybunałowi (art. 21 pkt. a Statutu). Oskarżony jest stawiany przed Izbą Procesową, która odczytuje mu akt oskarżenia, upewniając się, że prawa oskarżonego są przestrzegane i zrozumiał on odczytany akt, a także informując go, że może on przyznać się do winy (*guilty plea*). W takim przypadku Izba Procesowa ocenia, czy przyznanie się zostało złożone dobrowolnie i bez wywierania nacisków na oskarżonego (*freely and voluntarily*). Ponadto musi ono być jednoznaczne i poparte istnieniem wystarczających dowodów (*factual basis*) pozwalających ustalić winę oskarżonego. Jeśli te wymogi zostaną spełnione Izba Procesowa może przyjąć przyznanie się do winy i ustalić datę ogłoszenia wyroku. W przeciwnym razie, a także w sytuacji gdy przestępstwo, do

którego popełnienia przyznaje się oskarżony zagrożone jest sankcją w postaci kary śmierci, Izba Procesowa uznaje oskarżonego niewinnym i proces toczy się dalej. Przyjęte rozwiązanie należy ocenić pozytywnie, gdyż chroni ono oskarżonego zagrożonego najwyższym wymiarem kary, przed wywieraniem na niego nacisków w celu skłonienia do przyznania się do winy¹².

Nakaz aresztowania. Zatwierdzony akt oskarżenia stanowi podstawę dla wydawania, w toku postępowania wstępnego i późniejszych stadiów procesu, nakazów aresztowania, wezwań do stawiennictwa w sądzie, w tym także pod groźbą kary, oraz innych zarządzeń, jakie mogą być konieczne w celu przygotowania i prowadzenia procesu (art. 19 pkt. b Statutu i art. 53 Regulaminu). Wydaje je odpowiednio, na wniosek stron, desygnowany sędzia lub Izba Procesowa.

Nakaz aresztowania musi być podpisany przez sędziego śledczego i opatrzone pieczęcią Trybunału. Dołączona do niego powinna być informacja o przestępstwie, o którego popełnienie dana osoba jest podejrzewana albo akt oskarżenia. Ponadto należy załączyć oświadczenie o prawach przysługujących podejrzanemu/oskarżonemu. Dyrektor Wydziału Administracyjnego Trybunału jest obowiązany przesłać odpowiednim władzom irackim po trzy komplety uwierzytelnionych kopii wymienionych dokumentów. Wymóg ten jest niezbędny do wykonania nakazu aresztowania. Na podstawie otrzymanych dokumentów i na żądanie Dyrektora Wydziału Administracyjnego Trybunału, władze te odpowiedzialne są za egzekucję nakazu, w tym za aresztowanie podejrzanego/oskarżonego i przekazanie go Trybunałowi, odczytanie mu nakazu w języku zrozumiałym dla podejrzanego/oskarżonego i spowodowanie, by został on pouczony o przysługujących mu prawach. Po wykonaniu tych czynności dokonujące je organy odsyłają Trybunałowi jeden komplet wspomnianych powyżej dokumentów wraz z dowodami własnej działalności (*proof of service*). Jednakże w sytuacji, gdy są one niezdolne do wykonania nakazu, powinny złożyć Dyrektorowi Wydziału Administracyjnego raport określający przyczyny dla których nie może on zostać wykonany. Areszt odbywany jest w budynkach należących do Trybunału (*facilities of the Special Tribunal*).

Ujawnienie materiału dowodowego. Polega ono na przedstawieniu przeciwnej stronie procesowej części zgromadzonego materiału dowodowego. Ujawnienie ma charakter wzajemny, gdyż obowiązek jego dokonania ciąży zarówno

¹² Nie zmienia tego nawet fakt, że, w wypadku zawarcia między stronami ugody o przyznaniu się do winy (*plea agreement*) dopuszczono możliwość przyjęcia przez Izbę Procesową przyznania się do winy za przestępstwo karane śmiercią. W takiej sytuacji jednak, Naczelny Prokurator w ramach zawartej ugody musi zaproponować sankcję karną mniej surową niż kara śmierci.

no na oskarżycielu, jak i na obronie. Co najmniej na 45 dni przed rozpoczęciem procesu prokurator powinien notyfikować obronie nazwiska świadków oskarżenia. Ujawnia również kopie oświadczeń wszystkich świadków i wszystkich dowodów. Na żądanie obrony musi także wyrazić zgodę na zbadanie i pozyskanie przez obronę wszelkich ksiąg, dokumentów, fotografii i innych przedmiotów znajdujących się w jego posiadaniu, które mogą stanowić materiał dla przygotowania obrony lub zostać użyte w toku procesu. Gdyby jednak ujawnienie tych materiałów mogło przesądzić o konieczności dalszego prowadzenia śledztwa, albo z innych powodów mogłoby być sprzeczne z interesem publicznym lub godzić w bezpieczeństwo innych państw, oskarżyciel jest uprawniony do złożenia wniosku o zwolnienie go z obowiązku ujawniania takich materiałów.

Prokurator zobowiązany został także do ujawnienia obronie faktu istnienia znanych mu dowodów sugerujących niewinność lub umniejszających winę oskarżonego (*exculpatory evidence*), a także takich, które mogą podważać wiarygodność świadków oskarżenia lub autentyczność dowodów oskarżenia. Z kolei obrońca musi notyfikować oskarżycielowi nazwiska świadków obrony (art. 61 pkt. A podpunkt i Regulaminu). Dodatkowo obrońca, co najmniej na 15 dni przed rozpoczęciem postępowania powinien przedstawić oskarżeniu planowaną linię obrony, tzn. ujawnić:

- a) zamiar podniesienia argumentu alibi oskarżonego, czemu towarzyszyć musi określenie miejsca, w których, jak twierdzi oskarżony przebywał on w czasie popełnienia przestępstwa oraz nazwisk i adresów świadków, a także innych dowodów na poparcie twierdzenia o alibi;
- b) zamiar prowadzenia szczególnych form obrony (*special defense*), przez co należy rozumieć kwestionowanie poczytalności oskarżonego. Identycznie, jak w przypadku a) obrona załącza nazwiska świadków oraz inne dowody świadczące na rzecz takiego twierdzenia;
- c) w sprawach o przestępstwa seksualne zamiar udowodnienia, że ofiara zgodziła się na popełnienie domniemyanych czynów przypisywanych oskarżonemu;
- d) wszelkie księgi, dokumenty, fotografie i inne istotne przedmioty, które mają zostać przedstawione przez obronę w toku procesu. W takim przypadku obrona powinna zezwolić prokuratorowi na zbadanie lub skopiowanie ujawnionych ewentualnych dowodów.

Jeśli obrona nie wywiąże się z ww. obowiązków nie wyłącza to wprawdzie oskarżonemu możliwości prowadzenia obrony w oparciu o ustaloną linię obrony, jednak jej dopuszczenie uzależnione jest od dyskrecyjnego uznania Trybunału¹³.

Gdyby w toku postępowania którejs z stron stałyby się wiadome dodatkowe dowody lub informacje powinna niezwłocznie notyfikować ten fakt drugiej stronie i Izbie Procesowej. Od generalnego obowiązku ujawnienia dowodów przewidziano wyjątek, przewidujący wyłączenie spod ujawniania wewnętrznych dokumentów sporządzonych przez stronę w związku ze śledztwem lub przygotowaniem sprawy (art. 63 pkt. A Regulaminu).

III. *Faza główna procesu.* Odbywa się ona przed Izbą Procesową, złożoną z pięciu sędziów. Rozprawa ma charakter kontrydiktoryjny i toczy bez udziału ławy przysięgłych. W jej trakcie strony mają możliwość przesłuchania świadka (*examination – in – chief*), wzięcia go w krzyżowy ogień pytań (*cross – examination*) i ponownego przesłuchania (*re – examination*). Pierwszego przesłuchania dokonuje strona powołująca świadka. Po jego zakończeniu przeciwnej stronie procesowej przysługuje prawo wzięcia świadka w krzyżowy ogień pytań, po czym do głosu ponownie dochodzi strona wzywająca świadka, dysponując prawem ponownego przesłuchania. Sędziowie nie są jedynie biernymi obserwatorami postępowania, gdyż przyznano im prawo do zadawania świadkom pytań.

Przesłuchania w toku rozprawy mają charakter jawny i publiczny, choć Izba Procesowa, może zarządzić usunięcie mediów i publiki z całości lub części rozprawy. Wyłączenie jawności jest dopuszczalne, gdy (art. 71 Regulaminu): a) mogłaby zostać ujawniona informacja szkodząca bezpieczeństwu narodowemu Iraku; b) jest to konieczne ze względu na bezpieczeństwo Trybunału; c) jest to konieczne ze względu na ochronę prywatności osób, jak w sprawach o przestępstwa seksualne lub takich w które zaangażowane są dzieci; d) rozgłos mógłby szkodzić interesom wymiaru sprawiedliwości; e) inne (poza Irakiem) suwerenne państwo uważa, że ujawnienie informacji mogłoby szkodzić narodowemu bezpieczeństwu tego państwa. W takim przypadku Trybunał podejmuje rozsądne kroki (*reasonable steps*), w tym wyłączenie jawności, dla zagwarantowania, że legitymowane interesy bezpieczeństwa innego państwa nie zostaną naruszone. Jeśli jednak państwo to uzna środki zarządzone przez Izbę Procesową za niewystarczające dla ochrony swojego bezpieczeństwa narodowego, może złożyć zażalenie do Izby Apelacyjnej. Ta zaś w ciągu 7 dni, w trybie pilnym, obowiązana jest rozpatrzyć zażalenie. Do czasu jego

¹³ Regulamin przewiduje również (art. 61 pkt. C), że obrona, co najmniej na 15 dni przed rozpoczęciem procesu, dostarczy oskarżycielowi Oświadczenie o Obronie w Sprawie (*Defense Case Statement*). Zakreśla ono planowaną linię obrony wskazując kwestie, które mają związek z oskarżeniem.

rozpatrzenia postępowanie przed Izbą Procesową zostaje zawieszona. Postanowienie to ma polityczny wydźwięk, gdyż daje możliwość zainteresowanym państwom (w tym USA i Wielkiej Brytanii) ukrywania informacji, których ujawnienie w toku procesu mogłoby okazać się szkodliwe dla tych państw. Można wyrazić nadzieję, że nie będzie ono nadużywane, zaś Izby Procesowe będą z rozważą podchodzić do tego rodzaju wniosków państw.

W wypadku wyłączenia jawności osoby obecne na zamkniętych sesjach Trybunału zobowiązane są do zachowania tajemnicy.

W toku procesu zakazane jest czynienie fotografii, zapisów postępowania, czy przekazów audio lub video, chyba, że Izba Procesowa zezwoli na takie czynności lub gdy są one dokonywane dla potrzeb Trybunału. W drugim przypadku za dokonywanie i przechowywanie zapisów procesu odpowiedzialny jest Dyrektor Wydziału Administracyjnego Trybunału. Izba Procesowa może również zarządzić ujawnienie całości lub części zapisów zamkniętych sesji Trybunału, jeśli ustały przyczyny z powodu których uprzednio wyłączono jawność.

Izba Procesowa została także obciążona obowiązkiem zapewnienia, by proces przebiegał rzetelnie i sprawnie, a także był prowadzony w zgodzie ze Statutem i Regulaminem, przy pełnym poszanowaniu praw oskarżonego i z uwzględnieniem ochrony ofiar i świadków (art. 21 pkt. b Statutu). Realizując ten obowiązek Izba może usuwać z sali rozpraw każdą osobę, jeśli jest to konieczne dla ochrony praw oskarżonego do rzetelnego i sprawnego procesu lub dla zapewnienia powagi sądu i reguł postępowania (art. 72 pkt. A Regulaminu). Dotyczy to także oskarżonego, który może usunięty zostać z sali rozpraw, jeśli przeszkadza w prowadzeniu postępowania. W takim przypadku rozprawa toczy się dalej bez udziału oskarżonego, choć sytuacji powyższej nie można uznać za postępowanie *in absentia sensu stricto*. Możliwość prowadzenia postępowania pod nieobecność oskarżonego (*in absentia*) reguluje art. 56 Regulaminu, który ogólnie dopuszcza tego rodzaju postępowanie, we wszystkich przypadkach, w których pozwala na to iracki k.p.k. Zezwala on na proces *in absentia* zarówno w przypadku oskarżonego, który nie został jeszcze aresztowany, jak i takiego wobec którego zastosowano areszt, z którego zdołał on jednak zbiec. Przyjęto więc szeroką możliwość prowadzenia postępowania zaocznego, czyli rozwiązywanie odbiegające do standardów międzynarodowych trybunałów karnych. Zarówno Statut Rzymski MTK (art. 63), jak i Statut MTKJ (art. 21 ust. 4 pkt. d) zabraniają prowadzenia procesu *in absentia*. Postanowienia Regulaminu w tej materii należy oceniać negatywnie, gdyż tak szerokie dopuszczenie postępowania *in absentia* godzi w, zagwarantowane artykułem 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatel-

skich i Politycznych, prawo oskarżonego do obecności na rozprawie. Podważa to rzetelność procesu przed Trybunałem.

Gwarancje procesowe oskarżonego. Statut w art. 20 ujmuje gwarancje oskarżonego, które powszechnie uznaje się za niezbędne dla zapewnienia rzetelnego procesu. Obejmują one: równość każdej osoby przed Trybunałem, domniemanie niewinności oskarżonego aż do czasu skazania wyrokiem Trybunału, prawo oskarżonego do jawnych i publicznych, rzetelnych i prowadzonych bezstronnie przesłuchań z uwzględnieniem jednak wyjątków przewidzianych w Regulaminie i przy zachowaniu następujących minimalnych gwarancji: a) prawa do bycia poinformowanym niezwłocznie i szczegółowo o naturze, przyczynach i treści stawianych mu zarzutów; b) prawa do posiadania wystarczającej ilości czasu i ułatwień niezbędnych dla przygotowania obrony i niezakłóconego komunikowania się, z zachowaniem poufności, z wybranym przez siebie obrońcą; c) prawa do bycia sądzonym bez nadmiernej zwłoki; d) prawa do bycia sądzonym w swojej obecności, do bronięcia się osobiście lub z pomocą wybranych przez siebie obrońców. O prawie do wyboru obrońców należy oskarżonego poinformować. Jeżeli nie posiada on wystarczających środków finansowych ma prawo do korzystania z bezpłatnego obrońcy z urzędu; d) prawa do przesłuchiwania świadków oskarżenia i wzywania oraz przesłuchiwania własnych świadków na takich samych zasadach jak stosowane do świadków oskarżenia; e) gwarancję, że nie będzie on zmuszany do zeznawania przeciwko sobie lub do przyznania się do winy, a także prawo do zachowania milczenia.

Zasady przeprowadzania dowodów. Znajdują do nich zastosowanie postanowienia Regulaminu, oraz, na podstawie odesłania art. 79 Regulaminu, także irackiego k.p.k. Gdyby jednak powstała sytuacja nie przewidziana prawem, Izba Procesowa powinna zastosować takie zasady przeprowadzania dowodów, które w najlepszy sposób sprzyjają rzetelnemu ustaleniu stanu faktycznego i są zgodne z duchem Statutu i ogólnymi zasadami prawa (art. 79 pkt. B Regulaminu).

O dopuszczeniu dowodu, którym mogą być zarówno zeznania świadka, jak i dokumenty, decyduje Izba Procesowa. Czyni tak, jeśli uzna, że dowód jest związany ze sprawą i ma wartość dowodową (*probative value*). Izba powinna wziąć pod uwagę zwłaszcza takie czynniki jak: a) autentyczność dowodu pozyskanego poza Trybunałem, b) dobrowolność każdego oświadczenia i okoliczności, które mogłyby weryfikować lub kwestionować oświadczenie, c) zakres do którego dowód opiera się na pogłoskach (*hearsay*) i, z poszanowaniem takich pogłosek, dostępność składającej je osoby dla celów przesłuchania, a także zakres do którego pogłoska może zostać uznana za pewną

(*is attended by circumstantial guarantees of trustworthiness*), d) fakt, czy sposoby za pomocą których dowód został pozyskany nie wywołują zasadniczych wątpliwości co do jego wiarygodności.

Izba Procesowa może wykluczyć dowód, jeżeli nad jego wartością dowodową zasadniczo przeważa ryzyko nierzetelnej stronniczości (*potential for unfair prejudice*) lub rozważań powodujących zbędną zwłokę, stratę czasu, albo niepotrzebne przedstawianie dodatkowych z nim związanych dowodów (*cumulative evidence*).

Świadkowie składają zeznania bezpośrednio przed Trybunałem, jakkolwiek Izba Procesowa może zezwolić na zeznawanie za pomocą telefonu, środków audiowizualnych lub innych środków. W takim przypadku, przy ocenie ciężaru, jaki będzie przyznany zeznaniu świadka, Izba musi rozważyć jego zdolność do zeznawania i zgodność zeznania z prawdą.

Świadkowie przed przystąpieniem do zeznawania składają uroczystą deklarację (*solemn declaration*), że wszystko co powiedzą będzie zgodne z prawdą (*truth and nothing but the truth*). Wymóg ten dotyczy jedynie świadków powyżej 15 roku życia. Świadkowie którzy nie przekroczyli tej bariery wiekowej są przesłuchiwanymi bez potrzeby składania deklaracji. Podobną uroczystą deklarację, tyle, że dotyczącą zachowania sumiennosci, niezależności, bezstronności i poufności składają tłumacze i eksperci Trybunału. Ci ostatni służą, poprzez swoją wiedzę i doświadczenie, pomocą Izbie Procesowej w należyтым zrozumieniu dowodu. Strona procesowa może także zgłosić jako dowód pisemne oświadczenie własnego eksperta lub zażądać jego przesłuchania. W takim przypadku pełne oświadczenie eksperta powinno zostać ujawnione przeciwnej stronie na najwcześniejszym możliwym etapie. Izba Procesowa, jeśli uważa, że jest to pożądane dla właściwego rozstrzygnięcia sprawy, dysponuje również możliwością zlecenia każdej organizacji lub osobie ekspertyz co do szczególnych kwestii będących przedmiotem zainteresowania Izby.

Gdyby Izba Procesowa miała mocne podstawy do przypuszczeń, że świadek świadomie i rozmyślnie złożył fałszywe zeznania wówczas może wszcząć przeciwko niemu stosowną procedurę.

Szczególne postanowienia art. 83 Regulaminu dotyczą przedstawiania materiału dowodowego w sprawach o przestępstwa seksualne. W takich wypadkach, jeśli istnieje racjonalna podstawa (*reasonable cause*) nie jest wymagane żadne potwierdzenie zeznań ofiary. W toku rozprawy Izba Procesowa może także z własnej inicjatywy lub na żądanie stron zarządzić badanie medyczne, w tym psychiatryczne i psychologiczne oskarżonego (art. 67 Regulaminu).

Procedura wyrokowania i wymiar sankcji karnej. Po zakończeniu przeprowadzania materiału dowodowego Izba Procesowa przystępuje do ustalania wyroku. Podstawą dla wymierzenia oskarżonemu sankcji karnej jest uznanie go za winnego popełnienia zarzucanych mu czynów. Wyrok zapada po poufnej naradzie sędziów w drodze głosowania, w którym opowie się za nim większość z pięciu sędziów właściwej w sprawie Izby Procesowej. Do wyroku musi być dołączona uzasadniona pisemna opinia. Dopuszczalne jest także załączenie opinii odrębnych (*votum separatum*) i indywidualnych. Wyrok ogłoszony jest publicznie na posiedzeniu Izby Procesowej.

W sytuacji w której zapadłby wyrok uniewinniający, a prokurator na publicznym posiedzeniu Izby Procesowej wyraził swoją intencję złożenia apelacji, Izba może zarządzić kontynuację zatrzymania oskarżonego. Jeśli oskarżyciel nie wyrazi takiej intencji, a także gdy przeciwko oskarżonemu nie toczą się postępowania w innych sprawach, Izba podejmie decyzję o jego zwolnieniu. Wobec uprzednio zwolnionego oskarżonego w stosunku do którego zapadłby wyrok skazujący Izba Procesowa wyda nakaz aresztowania skazanego. Wyrok wykonywany jest zgodnie z postanowieniami Statutu i Regulaminu Trybunału oraz irackiego k.p.k.

Zarówno Statut, jak i Regulamin nie określają wprost wymiaru sankcji karnej orzekanej za popełnienie poszczególnych zbrodni. Statut w art. 24 stwierdza, że Trybunał stosuje kary przewidziane w prawie irackim, zwłaszcza w kodeksie karnym z 1969 r. W sytuacji, gdy dane przestępstwo nie było dotąd przewidziane w ustawodawstwie irackim, kara powinna być ustalona przez Izby Procesowe w oparciu o takie czynniki jak: ciężar przestępstwa, indywidualne okoliczności dotyczące skazanej osoby i odpowiednie, podobne precedensy międzynarodowe. Regulamin (art. 85) poszerza listę tych czynników, nakazując Izbie Procesowej wzięcie pod uwagę także: a) wszelkich okoliczności obciążających, b) każdej okoliczności łagodzącej, w tym rzeczywistej współpracy oskarżonego z Naczelnym Prokuratorem lub sędzią śledczym, c) wymiar kary nałożony już przez inny niż Trybunał sąd iracki na tę samą osobę za ten sam czyn. Ostatni z wymienionych czynników może nasuwać wątpliwości co do przestrzegania zasady *ne bis in idem*. Statut (art. 30) zapewnia jednak poszanowanie tej zasady postanawiając, że żadna osoba sądzona przez Trybunał nie może zostać następnie postawiona w stan oskarżenia przed innym sądem irackim. Podobnie Trybunał, z zastrzeżeniem jednego wyjątku, nie może sądzić spraw już rozstrzygniętych przez inny sąd iracki. Wspomniany wyjątek (art. 30 pkt b Statutu) dopuszcza możliwość prowadzenia postępowania przed Trybunałem wobec osoby skazanej uprzednio wyrokiem innego sądu irackiego, jeśli Trybunał uzna, że proces przed poprzednim sądem

nie był bezstronny lub niezależny, był przeprowadzony po to, aby uchronić oskarżonego od ponoszenia odpowiedzialności w Iraku lub na forum międzynarodowych, albo oskarżenie nie było prowadzone z należytą starannością.

Na poczet odbywania kary skazanemu zalicza się okres jego zatrzymania w związku z procesem. Nie wlicza się jednak okresu, w którym zatrzymanie nastąpiło i trwało na podstawie decyzji władz innego państwa¹⁴, chyba, że decyzja powyższa została wydana na prośbę rządu irackiego. Izba Procesowa winna także wskazać w wyroku, czy kary dożywotniego więzienia orzeczone w przypadku zbiegu przestępstw mają być traktowane jako kara łączna

IV. *Postępowanie apelacyjne i rewizyjne.* Prawo do apelacji jest powszechnie przyjętym standardem międzynarodowym, obecnym również w statutach międzynarodowych trybunałów karnych (por. np. art. 81 Statutu MTK; art. 25 MTKJ; art. 24 MTKR). Również w przypadku irackiego Trybunału od wyroku Izby Procesowej skazany albo oskarżyciel mogą składać apelację. Rozpatruje ją Izba Apelacyjna (*Appeals Chamber*), będąca jednym z organów Trybunału. Liczy ona dziewięciu sędziów na czele z Przewodniczącym Trybunału. Istnieje zakaz jednoczesnego zasiadania w Izbach Procesowych i w Izbie Apelacyjnej. Statut w art. 25 wymienia podstawy do wniesienia apelacji, którymi są: a) błąd co do kwestii prawnej unieważniający decyzję; b) błąd proceduralny; c) błąd co do faktu, który doprowadził do pomyłki sądowej.

Zgodnie z art. 88 Regulaminu termin do wniesienia apelacji wynosi 15 dni licząc od dnia ogłoszenia wyroku. Postępowanie apelacyjne toczy na zasadach przewidzianych w irackim k.p.k., zaś Regulamin posługuje się w tej materii przepisami odsyłającymi. W wyniku postępowania apelacyjnego Izba Apelacyjna może zaskarżoną decyzję utrzymać w mocy, uchylić lub zmienić. W szczególnym przypadku uchylenia wyroku uniewinniającego, Izba Apelacyjna zwróci sprawę Izbie Procesowej do ponownego postępowania.

Niezależnie od apelacji istnieje możliwość wszczęcia postępowania rewizyjnego przed Trybunałem. Prawo do złożenia wniosku o rewizję orzeczenia przysługuje skazanemu oraz prokuratorowi. Mogą oni jednak to uczynić tylko w razie odkrycia nowego faktu, który nie był znany stronom w czasie trwania postępowania przed Izbą Procesową lub Izbą Apelacyjną, a który mógł mieć rozstrzygające znaczenie przy ustalaniu decyzji Trybunału (art. 26

¹⁴ Chodzi o zatrzymania dokonywane przez władze USA i Wielkiej Brytanii w trakcie okupacji Iraku. Formalnie okres okupacji zakończył się 28 VI 2004 r.

pkt. a Statutu). O wszczęciu postępowania rewizyjnego decyduje Izba Apelacyjna. Odrzuci ona wniosek o rewizję jeżeli uzna, że jest bezzasadny. W przeciwnym przypadku może: a) powierzyć ponownie sprawę tej Izbie Procesowej, która ją uprzednio rozstrzygała, b) powołać nową Izbę Procesową, c) samodzielnie rozstrzygnąć sprawę. Do postępowania rewizyjnego, podobnie jak przy apelacji, stosuje się przepisy irackiego k.p.k. W toku postępowania przesłuchuje się strony, zaś wyrok może zostać zmieniony. Zarówno Statut, jak i Regulamin pomijają milczeniem kwestię, czy, w przypadku gdy rewizja dotyczy wyroku Izby Procesowej, istnieje nadal możliwość złożenia od niego apelacji. Możliwość taką przewidziano w art. 121 Regulaminu MTKJ.

Tworząc Statut Trybunału Rada Zarządzająca Iraku została obarczona obowiązkiem zapewnienia, że Trybunał będzie spełniał przynajmniej „minimalne międzynarodowe standardy sprawiedliwości”¹⁵. Przedstawiony powyżej przebieg postępowania przed Trybunałem zdaje się potwierdzać, że założenie to zostało wypełnione. Wątpliwości, budzące obawę o rzetelność procesu, dotyczą jednak kilku kwestii proceduralnych. Po pierwsze, na negatywną ocenę zasługuje fakt, że prawo do milczenia zostało zagwarantowane podejrzanemu jedynie podczas przesłuchania przez sędziego śledczego. Po drugie, kontrowersje wzbudza możliwość wyłączenia jawności rozprawy ze względu na prawdopodobieństwo ujawnienia informacji, które mogłyby szkodzić narodowemu bezpieczeństwu innego, poza Irakiem, państwa. Przepis ten wzmacnia możliwość wywierania politycznego nacisku na Trybunał. Po trzecie, zbyt szeroko dopuszczono możliwość prowadzenia postępowania *in absentia*, co godzi w prawo oskarżonego do obecności na rozprawie¹⁶.

Należy podkreślić, że nawet najdoskonalsze rozwiązania prawne nie sprawdzą się w sytuacji, gdy brak będzie woli politycznej dla ich realizacji. Przyszłość pokaże, czy Trybunał rzeczywiście okaże się skutecznym narzędziem „sprawiedliwości tranzytywnej”, stawiającej sobie za cel rozliczenie sprawców przestępstw – funkcjonariuszy dawnego reżimu. Pewne jest, że od sukcesu Trybunału, od skuteczności jego działania zależy ugruntowanie się

¹⁵ Zob. szerzej: I. Bantekas: *The Iraqi Special Tribunal for crimes against humanity*, „International and Comparative Law Quarterly” vol. 54, no. 1, January 2005, s. 237–253; D. Zolo: *The Iraqi Special Tribunal*, „Journal of International Criminal Justice” vol. 2, No. 2, June 2004, s. 313 i n.; S. Zappala: *The Iraqi Special Tribunal’s Draft Rules of Procedure and Evidence*, „Journal of International Criminal Justice” vol. 2, no. 3, September 2004, s. 855 i n.

¹⁶ Zob. także: S. Ghoshray: *Enforcing International Criminal Law in the Iraqi Special Tribunal: an analysis of the scope, jurisdiction and legitimacy of the proposed legal framework*, „International Society for the Reform of Criminal Law, 18th Conference Papers, Montreal Canada, August 8–12, 2004”, s. 8 i n. Zob.: <http://www.isrcl.org/>

w społeczeństwie irackim elementarnego poczucia sprawiedliwości, co z kolei warunkuje dalszy niezwykle trudny postęp procesu demokratyzacji Iraku. W tym kontekście przejawia się istotna rola organizacji międzynarodowych, zwłaszcza działających w zakresie praw człowieka. Bacznie obserwując przebieg postępowań przed Trybunałem, zwracając uwagę na ewentualne uchynienia, przyczynić się one będą do wykształcenia stosownej kultury prawnej. Mogą okazać się mocnym sojusznikiem Trybunału w zaprowadzaniu sprawiedliwości.